

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра туризму і психології

Кваліфікаційна робота бакалавра з психології на тему: «Ціннісні конфлікти, пов'язані з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану»

Допущено до захисту
«___» _____ року

Завідувач кафедри психології і туризму
(найменування кафедри)

_____ Проф. БОНДАРЕНКО
(підпис)

Здобувача вищої освіти групи Пс
01 20
Факультету туризму, бізнесу і психології
освітньої програми Практична психологія
(назва)
за спеціальністю 053 Психологія
(код, назва)
Брінк Поліни В'ячеславівни

(ПІБ студента повністю)

Науковий керівник:
Доктор психологічних наук,
професор завідувач кафедри
туризму і психології Бондаренко
Олександр Федорович
(науковий ступінь, вчене звання, ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНФЛІКТІВ ЦІННОСТЕЙ	6
1.1. Сутність та роль цінностей	6
1.2. Виникнення та динаміка конфліктів цінностей	14
Висновки до першого розділу	17
РОЗДІЛ 2. ЦІННІСНІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	19
2.1. Вплив воєнного стану на ціннісні орієнтації	19
2.2. Конфлікти між основними цінностями та необхідністю виживання	21
Висновки до другого розділу	25
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ	27
3.1. Методика та організація дослідження	27
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	30
3.3. Практичні рекомендації щодо усвідомлення та розвитку особистих цінностей	38
Висновки до третього розділу	40
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТОК А	50
ДОДАТОК Б	56

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема ціннісних конфліктів, пов'язаних з переживаннями які викликаними умовами воєнного стану є вкрай актуальною, оскільки воєнні конфлікти та їх наслідки мають великий вплив на людей та суспільство. Війна - це надзвичайна ситуація, яка може призвести до значних змін у цінностях та переживаннях людей. Ці зміни можуть призвести до ціннісних конфліктів, які можуть мати негативні наслідки для людей. В Україні зараз триває війна, яка вже призвела до значних змін у житті людей. Люди зіткнулися з втратою близьких, руйнуванням майна, вимушеною зміною місця проживання та іншими труднощами, які можуть призвести до того, що люди почнуть переоцінювати свої цінності та переживання.

В умовах війни люди можуть зіткнутися з ціннісними конфліктами, наприклад, між цінностями миру та безпеки і цінностями справедливості та захисту своєї батьківщини. Війна може призвести до зміни цінностей людей у бік більш жорстоких і агресивних ідей, люди стають більш цинічними та песимістичними по відношенню до світу.

Це дослідження є актуальним, саме через те, що воєнні конфлікти та їх наслідки є проблемою в сучасному світі і вивчення цієї теми допоможе краще зрозуміти, як війна впливає на цінності та переживання людей.

Ступінь розроблення досліджуваної проблеми. Проблема ціннісних конфліктів, пов'язаних з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану досліджується багатьма авторами та психологами, які здобули значні результати в цьому напрямку. Перші дослідження цієї проблеми були проведені в 20-му столітті. Один із перших дослідників цієї теми був американський психолог Джон Доллард, він розглядав цінності як один із факторів, які впливають на поведінку людини. Він стверджував, що цінності можуть мотивувати людей до певної поведінки, а також можуть бути джерелом конфліктів.

У 1960-х роках проблему ціннісних конфліктів у воєнний час вивчали такі психологи, як Ерік Берн, Карл Роджерс, Вільгельм Вундт, Карл Юнг, Еріх Фромм. Вони також виявили, що ціннісні конфлікти можуть призвести до таких наслідків, як порушення спілкування, дезадаптація особистості, соціальна дестабілізація.

У сучасній психологічній науці проблема ціннісних конфліктів у воєнний час продовжує вивчатися. Серед сучасних досліджень можна виділити роботи таких авторів, як Шалом Шварц – соціальний психолог, відомий своєю роботою у галузі теорії цінностей. Він розробив теорію універсальних цінностей, яка досліджує, які цінності впливають на поведінку та конфлікти між індивідами та групами.

В теперішніх умовах проблема ціннісних конфліктів, пов'язаних з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану, набуває особливої актуальності. Це пов'язано з тим, що війна в Україні призвела до значних змін у житті людей, в тому числі до зміни цінностей. Дослідження, проведені в Україні в 2022 році, показали, що ціннісні конфлікти є одним з найпоширеніших психологічних проблем, з якими стикаються люди, які пережили війну.

Мета дослідження – визначення того, як війна впливає на цінності та переживання людей, визначенні типів ціннісних конфліктів, які виникають в умовах війни та в визначенні наслідків ціннісних конфліктів.

Об'єктом дослідження є ціннісні конфлікти, пов'язані з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану.

Предмет дослідження – причини, прояви та наслідки ціннісних конфліктів, пов'язаних з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз літератури з питань цінностей, переживання та війни.
2. Провести емпіричне дослідження ціннісних конфліктів у людей, які пережили війну.
3. Проаналізувати результати дослідження та сформулювати висновки.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань дослідження було застосовано різноманітні методи та інструменти. Серед них використовувалися теоретичні методи, які включали аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з метою виявлення, узагальнення та систематизації різних аспектів досліджуваної проблеми.

Окрім теоретичних методів, в рамках емпіричної частини дослідження було використано "Ціннісний опитувальник Шварца" розроблений Шаломом Шварцем, для аналізу ціннісних орієнтацій учасників дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося дистанційно у формі тестування-опитування, у якому взяли участь 26 осіб.

Практична значущість. Практична значущість дослідження ціннісних конфліктів, пов'язаних з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану, полягає в розробці ефективних методів психологічної допомоги людям, які пережили війну. Зрозуміння природи, причин, проявів та наслідків ціннісних конфліктів може допомогти психологам розробити програми з підвищення рівня безпеки та впевненості у собі, зменшення стресу та тривожності, а також з адаптації до умов воєнного стану та збереження психічного здоров'я.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків А та Б, списку використаної літератури (32 джерела). Основний текст викладено на 45 сторінках. Робота містить 4 таблиці, 2 рисунка)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНФЛІКТІВ ЦІННОСТЕЙ

1.1. Сутність та роль цінностей

Термін "цінність" у науковому контексті був започаткований Аристотелем і набув широкого розповсюдження у ХІХ столітті в 60-тих роках. Основна дефініція цінності полягає в її значущості для задоволення матеріальних і духовних потреб та інтересів людини. Цінності визначаються як властивості буття, які створюються людиною або мають до неї певне відношення. (Ямницький, 2013)

Цінність може бути розглянута з різних точок зору. Вона визначається бажаністю або корисністю об'єкта або ідеї для нас і може привести до термінової потреби або залучення до того, що ми вважаємо дуже цінним. Для одних речей притаманна пошана, повага і похвала, тоді як інші можуть лише розважати і задовольняти нас, не маючи такого ж високого статусу. Аналіз цінностей може бути представлений з різних точок зору, включаючи зв'язок суб'єкта-об'єкта, працю та вміння, гармонійний баланс між особистими та соціальними ідеалами, а також повну силу, яку річ використовує для досягнення цілей суб'єкта. (Sutradhar, 2023) Хоча цінність певною мірою має об'єктивний характер, адже кожен предмет, явище чи річ володіє властивостями, які можуть задовольняти людські потреби, роблячи їх значущими, визнання цих об'єктів цінностями залежить від людей. Саме суспільство, соціальні групи, колективи та окремі індивіди наділяють предмети, явища тощо статусом цінностей, роблячи їх об'єктивно існуючими. (Шайгородський, 2013)

Цінності – внутрішні когнітивні структури, які керують виборами, викликаючи відчуття основних принципів. Вони формують наше розуміння добра і зла, визначають пріоритети та спонукають до пошуку сенсу. Ці когнітивні структури, подібно до інших, можна вивчати на індивідуальному рівні. Хоча поняття "ставлення" не застосовується до груп, цінності можна аналізувати на рівні суспільства чи групи. Культури, нації та інші соціальні

об'єднання мають ціннісні норми, пріоритети та вказівки, що описують "правильну", "моральну" та "цінну" поведінку. Суспільство, політична партія чи регіон можуть мати консервативні або ліберальні, традиційні або прогресивні, релігійні або світські цінності. Цінності, як очікується, впливають на поведінку, тому люди з різними цінностями часто ставляться один до одного з підозрою. Знаючи систему цінностей людини, можна передбачити її дії в певних ситуаціях. Проте, незважаючи на зв'язок між цінностями та поведінкою, остання також залежить від ситуативних обмежень і можливостей. Індивідуальні цінності стають рушійною силою поведінки та вибору лише коли вони актуалізуються. (Oyserman, 2015)

Психологічна структура цінностей складається з чотирьох аспектів: пізнавального, емоційного, поведінкового та духовного. Ці аспекти не просто дають оцінку подіям, людям і ситуаціям, але й формують особливий компас, що веде нас по життю. Ця структура допомагає нам визначити пріоритети та зробити правильний ціннісний вибір.

Вчені вважають, що критерії, за якими ми робимо цей вибір, і є ціннісними уявленнями. З одного боку, вони відображають наші потреби та можливості їх реалізації в конкретних умовах. З іншого боку, вони не гарантують, що ми будемо діяти в певному напрямку.

Для того, щоб перетворити ціннісні уявлення в дії, необхідно актуалізувати об'єкт ціннісного вибору. Це означає, що ціннісні уявлення повинні стати стимулом для нашої психічної діяльності, а результатом цієї діяльності буде усвідомлене та цілеспрямоване діяння. (Бліхар, 2022)

Цінність, як поняття, є ключовим елементом нашого розуміння світу та наших власних життєвих пріоритетів. Вона впливає на наші вибори, дії та сприйняття навколишнього світу. Історія і наука вивчають цінності з різних поглядів, розкриваючи їхню складність та важливість для індивідів та суспільства в цілому. Вивчення цінностей допомагає нам краще розуміти себе,

інших людей та природу нашого спільного існування. Це відкриває шлях до розвитку особистості та побудови гармонійних відносин у суспільстві.

Отже, в психології "цінність" означає відносну важливість, яку людина надає предметам, ідеям, людям чи досвіду у своєму житті. Цінності – це не просто поняття, а внутрішній компас, що формується в особистості. Він виражає ставлення до світу, але не існує в ізоляції від соціуму. Ці цінності є унікальними для кожної людини і формуються під впливом різних факторів, таких як: особистий досвід, який включає в себе виховання, освіту, культурне середовище та значущі життєві події, соціальне середовище, в яке входить цінності родини, друзів та ширшої спільноти та індивідуальні потреби та бажання, які мотивують та надають сенс життю людини. Жодна річ чи явище не мають універсальної цінності. Її значення залежить від ситуації та сприйняття індивіда або групи. Одна й та сама річ може мати різну цінність і значення для різних людей.

Соціальна психологія на сучасному етапі розвитку виявляє особливий інтерес до вивчення цінностей, як ключових компонентів людської психології та соціальної взаємодії. За останні десятиліття спостерігається тенденція до інтеграції психологічних та соціальних підходів у вивченні цінностей, що відкриває нові можливості для розуміння природи цих понять. Цей інтегрований підхід породжує нові транскультурні теорії, які дозволяють дослідникам та практикам розглядати цінності у різних культурних, соціальних та індивідуальних контекстах. В даному контексті, важливим стає розуміння та аналіз не лише психологічних аспектів цінностей, а й їх впливу на формування соціальних структур та культурних цінностей загалом. (Corrons-Giménez, 2019)

Дослідники розробили моделі цінностей, щоб назвати та класифікувати типи цінностей, які допомогли б зрозуміти та описати системи цінностей. Модель Рокича пропонує 36 термінальних та інструментальних цінностей, Шварц пропонує 56 цінностей, класифікованих за 10 мотиваційними типами

та чотирма класифікаціями, Джафф і Скотт пропонують 40 цінностей із 6 категоріями, Макдональд і Ганц мають список із 21 цінністю, а Хофстеде описує 36 цінностей. Усі ці моделі намагаються упорядкувати та обмежити безліч слів, які використовуються для вираження цінностей.

Маючи систему цінностей потрібен порядок і пріоритети в їхній системі. Цінності виражаються в ієрархії, а основою ієрархії є їх важливість для власників. На індивідуальному рівні декілька дослідників розмірковували про форму сприйняття, ставлення та поведінки людини, яка має ієрархічно впорядковані цінності (Schwartz, 1992)(Schwartz, 2012). Кожна людина може мати багато цінностей, і найважливішим є не наявність правильної цінності, а те, наскільки високо ця цінність розташована в ієрархії цінностей людини – та, яка знаходиться на вищому рівні, більше впливатиме на визначення поведінки.

Одна з найбільш популярних та перевірених транскультурних теорій у галузі поведінкових досліджень є теорія основних людських цінностей (ТВНУ) Шалом Шварца. Згідно з цією теорією, цінності — це «індивідуальні поняття про транситуативну мету, які виражають інтерес, включений у мотиваційну сферу, оцінену діапазоном важливості, і діють як керівний принцип у житті людей». (Sutradhar, 2023)

Шварц прагнув знайти універсальний набір цінностей, спільних для всіх культур. Він визначив базові цінності як транс-ситуативні цілі, важливість яких може змінюватися з часом, але які завжди керують життям людини чи групи. Він припустив, що базові цінності утворюють логічну систему з чіткою структурою, яка пояснює прийняття рішень, уявлення та поведінку індивіда. Ця структура виникає з соціальних та психологічних конфліктів або відповідностей між цінностями, які люди відчують, коли приймають повсякденні рішення.

Теорія базових цінностей Шварца описує фундаментальні мотиваційні принципи, які лежать в основі людської поведінки. Ці цінності не є

вродженими, а формуються протягом життя під впливом культури, виховання та особистого досвіду. Десять цінностей Шварца можна зобразити у вигляді кола, яке зображене на рис. 1.1, де протилежні цінності розташовуються одна навпроти одної. Це коло можна розділити на два виміри:

1. Відкритість до змін проти консерватизму: Цей вимір описує ставлення людини до нового досвіду та змін. Люди, які цінують відкритість до змін, схильні до ризику, прагнуть до новизни та незалежності. Їм подобається досліджувати нові ідеї та способи життя. На противагу цьому, люди, які цінують консерватизм, віддають перевагу стабільності та знайомому. Їм важливо дотримуватися правил та традицій.

2. Самотрансцендентність проти самопіднесення: Цей вимір описує те, наскільки людина зосереджена на власному благополуччі або на благополуччі інших. Люди, які цінують самотрансцендентність, ставлять потреби інших вище за власні. Їм важливо бути корисними, співчутливими та альтруїстичними. На противагу цьому, люди, які цінують самопіднесення, прагнуть до особистого успіху, визнання та влади.

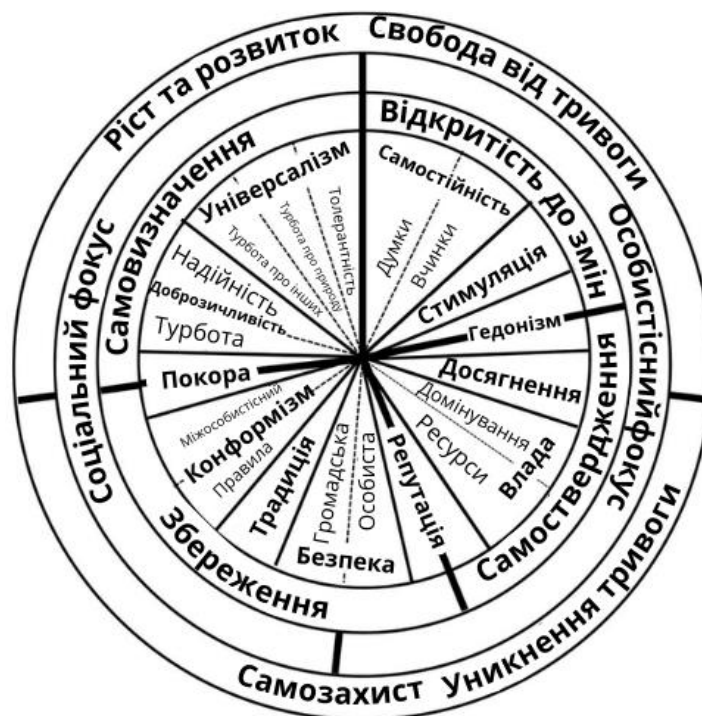

Рис. 1.1 Круговий мотиваційний континуум 19 цінностей

Теорія Шварца про базові цінності відіграє важливу роль у розумінні того, як люди сприймають та оцінюють світ навколо себе. Він ідентифікував 10 ключових цінностей, які відображають основні мотивації людської поведінки. Ці цінності ймовірно є універсальними, оскільки вони ґрунтуються на одній або декількох з трьох універсальних потреб людського існування, з якими людям потрібно впоратися: потреби індивідів як біологічних організмів, вимоги координованої соціальної взаємодії та потреби виживання та благополуччя груп. Кожна цінність ґрунтується на одній або декількох з цих трьох універсальних потреб людського існування. (Sutradhar, 2023)

Нижче наведена таблиця 1.1 з концептуальними визначеннями 10 базових цінностей за їх мотиваційними цілями та компонентами визначень.

Таблиця 1.1 Концептуальні визначення 10 базових цінностей

Цінність	Концептуальне визначення	Компоненти визначення
Самостійність	Незалежне мислення та дія. Вибір, створення, дослідження;	Автономія думок, автономія дій
Стимулювання	Емоційне збудження, новизна та виклик у житті;	Захоплення, новизна, виклик
Гедонізм	Задоволення та чуттєва насолода для себе;	Задоволення
Досягнення	Особистий успіх через демонстрацію компетентності згідно соціальних стандартів;	Особистий успіх, демонстрація компетентності
Влада	Соціальний статус і престиж, контроль чи домінування над людьми і ресурсами;	Домінування над іншими людьми, контроль над матеріальними ресурсами

Продовження табл. 1.1

Безпека	Безпека, гармонія та стабільність суспільства, взаємин і з собою;	Суспільна безпека, особиста безпека
Конформізм	Стримування дій, нахилів і імпульсів, які можуть збудити або шкодити іншим і порушувати соціальні очікування або норми;	Уникнення обурення інших, відповідність соціальним нормам
Традиція	Повага, відданість і прийняття звичаїв та ідей, які надає традиційна культура або релігія;	Збереження культурних та релігійних традицій
Благодійність	Збереження та підвищення благополуччя людей, з якими ви в рідкому особистому контакті;	Піклування про членів групи
Універсалізм	Розуміння, вдячність, терпимість і захист добробуту всіх людей та природи.	Толерантність, суспільна турбота, захист природи

Ці цінності також ґрунтуються на трьох основних вимогах і виконують різноманітні функції, які Шварц відніс до основних цінностей. Вони спрямовані на досягнення особистих чи соціальних результатів, сприяють росту та саморозширенню або уникненню тривоги та самозахисту, вони виражають відкритість до змін чи збереження статусу, і вони сприяють особистому інтересу чи вищому самоперевершенню в служінні іншим.

Ще однією не мало важливою особою є Мілтон Рокіч, який виконав цікаву роботу, присвячену особистим цінностям, яка залишається актуальною і популярною й сьогодні. Розуміння власних цінностей є першим важливим кроком у розвитку самосвідомості. Підвищення нашої самосвідомості приносить численні переваги у сфері праці, від покращення власного благополуччя до здатності бути ефективними у роботі та виявляти справжнє лідерство.

У своєму дослідженні Мілтон Рокіч висвітлив два типи особистих цінностей: термінальні і інструментальні. Термінальні цінності - це ті, що відображають бажаний стан існування індивіда, його кінцеві цілі і відображення того, яким би ми хотіли бачити світ і куди б ми хотіли потрапити. Інструментальні цінності - це ті, які відображають те, як індивід хоче жити своїм життям, його способи взаємодії з іншими та ставлення до них протягом життя. Модель цінностей Рокіча, яка включає термінальні та інструментальні цінності зображена на таблиці 1.2. Рокіч визначає цінності як "тривалу віру в те, що певний спосіб поведінки або кінцевий стан існування є особисто чи соціально бажаним у порівнянні з протилежним або оберненим способом поведінки чи кінцевим станом існування"

Таблиця 1.2

Термінальні цінності	
Соціальні (зорієнтовані на інших)	Персональні (зорієнтовані на себе)
Світ у мирі	Комфортне життя
Світ краси	Цікаве життя
Рівність	Почуття досягнення
Безпека сім'ї	Щастя
Свобода	Внутрішня гармонія
Доросле кохання	Задоволення
Національна безпека	Спасіння
Соціальне визнання	Самоповага
Справжня дружба	Мудрість
Інструментальні цінності	
Моральні (зорієнтовані на мораль та відносини)	Компетентні (зорієнтовані на компетентність)
Широта поглядів	Амбтність
Здатність прощати	Здатність
Готовність допомогти	Чистота

Продовження табл. 1.2

Чесність	Хоробрість
Любов	Уява
Бадьорість	Незалежність
Слухняність	Інтелект
Ввічливість	Логіка
Відповідальність	Самоконтроль

1.2 Виникнення та динаміка конфліктів цінностей

Внутрішні конфлікти є постійними супутниками нашого життя. Це боротьба між бажаннями, цінностями, цілями, які неможливо реалізувати одночасно. Наприклад, прагнення до кар'єри може суперечити бажанню більше часу проводити з родиною, або ж рутинна, але знайома робота може здаватися менш привабливою, ніж нові, але ризиковані можливості. Внутрішні конфлікти – це суб'єктивний досвід несумісності, що впливає на наше благополуччя та розвиток (Kouzakova, 2012).

Говорячи про теорію Шварца можна зазначити, що вона стверджує, що протилежні цінності представляють суперечливі мотивації. Наприклад, вираження цінностей відкритості зазвичай призводить до наслідків, які перешкоджають мотивації збереження статусу. Таким чином, в певній ситуації, якщо люди намагаються досягти цілей, які представлені протилежними цінностями, вони будуть відчувати конфлікт. Однак теорія Шварца також підтверджує, що чим важливіше для особистості один набір цінностей, тим менш важливий буде протилежний набір цінностей. Іншими словами, особа, яка зазвичай дотримується одного типу цінностей, ймовірно, не буде дотримуватися протилежної цінності. Таким чином, спочатку мало ймовірно виникнення конфлікту між протилежними цінностями.

Тем не менш, у дослідженнях Шварца акцентується увага на тих випадках, коли люди не можуть уникнути суб'єктивного відчуття конфлікту, а саме коли ситуаційні, соціальні або психологічні обмеження не дозволяють особам одночасно вживати дві стратегії. У цих випадках весь спектр цінностей може бути важливим для їхнього конфлікту, оскільки існує можливість, що особи підтримують широкий спектр цінностей. Таким чином, вважається, що у внутрішніх досвідах особи конфлікти можуть виникати між теоретично протилежними цінностями (наприклад, стимуляція проти безпеки), між непротилежними цінностями (наприклад, доброта проти самонаправленості) або навіть між сумісними цінностями.

Ціннісний конфлікт — це стан, у якому взаємозалежні індивіди перебувають у конфлікті один з одним через загрозливі оцінки суперечливих уявлень про цінності чи норми. Порівняно з конфліктами інтересів, ціннісні загрози в ціннісних конфліктах мають основні характеристики: вони сильно самозалучені, легко ескалюються та нелегко опосередковані. (Лисенко, 2022)

Коли конфлікт цінностей виникає між двома або більше особами, напруги є неунікненними. Так, людина, переконана, що цінності, які вона хоче надати перевагу, "правильні", може не розуміти, чому "інший" не поділяє цього ж погляду, вона часто схильна судити "іншого". Якщо не говорити про це відкрито і не витратити час на розуміння позиції супротивника, а потім, ідеально, спільно працювати над вирішенням проблеми, кожен залишається на своїй позиції в умовах взаємного непорозуміння. Коли виникає конфлікт цінностей між людьми на різних рівнях ієрархії і його не вдається вирішити задовільно, він часто переростає у міжособистісний конфлікт, який приносить страждання не лише учасникам, але й їхньому оточенню. (Emmons, 1999)

Існують різні способи, якими пріоритети цінностей можуть пояснювати внутрішні конфлікти. По-перше, хоча один і той же конфлікт може мати різні цінності, можна очікувати, що деякі цінності будуть особливо важливими для певної теми. Наприклад, у сімейному конфлікті можна очікувати, що цінності

збереження гармонії у сім'ї і підтримка родинних зв'язків будуть важливими. Проте у кожному конфлікті залишається певна варіативність у цінностях. Наприклад, у ситуації вибору між відвіданням вечірки з друзями і підготовкою до важкого екзамену можуть конфліктувати цінності соціальної активності та саморозвитку. Особа може бажати підтримувати соціальні зв'язки та відчувати радість від спілкування з друзями, але одночасно розуміти, що для досягнення успіху в навчанні потрібно віддати перевагу навчанню. Таким чином, цінності соціальної активності та саморозвитку можуть конфліктувати у цій ситуації, залежно від важливості, яку особа приділяє кожній з цих цінностей.

Це підкреслює, що об'єктивні фактори в ситуації впливають на цінності, які стають важливими у конфлікті. Однак різноманітність у змісті цінностей може бути пояснена іншим механізмом, навіть коли всі об'єктивні особливості ситуації залишаються сталими. Цей механізм пов'язаний з суб'єктивною інтерпретацією конфлікту. Цінності, як правило, представляють собою бажані кінцеві стани, тому люди можуть одночасно підтримувати різні цінності. Отже, інтерпретація ситуації може бути пов'язана з цінностями, відмінними від тих, що передбачали ситуацію. Цінності і цілі впливають на фокус уваги людей і спосіб, яким вони інтерпретують інформацію. Таким чином, та сама дилема може бути розглянута по-різному, залежно від цінностей, які мають найбільше значення. Наприклад, у відсутність спеціальних обставин, одна людина може відчувати конфлікт між відчуттям захоплення пригодою та врахуванням почуттів інших, які хвилюються за її безпеку, тоді як інша може розглядати ту саму дилему як конфлікт між досягненням поставлених цілей та збереженням власної безпеки. Таким чином, абстрактний аспект конфлікту цінностей може бути результатом як суб'єктивної інтерпретації конфлікту, так і об'єктивного відношення між темою конфлікту і мотивами, які є важливими для нього.

Два попередньо описані механізми можуть пояснити цінності, які сприймаються як у конфлікті. Один з них відображає об'єктивну інтерпретацію теми конфлікту. Деякі цінності є більш прямо пов'язаними з темою конфлікту

і ймовірно будуть більш видимими. Таким чином, деякі теми можуть більше підходити для певних цінностей, ніж для інших. Цей об'єктивний підхід розглядає тему конфлікту як посередника між пріоритетами цінностей та цінностями у конфлікті. Інший механізм вказує на суб'єктивну інтерпретацію ситуації, де пріоритети цінностей безпосередньо впливають на цю інтерпретацію. Таким чином, цінності у конфлікті можуть бути результатом обох цих процесів.

Висновки до першого розділу

Цінності - це складні та багатогранні поняття, які відіграють важливу роль у нашому житті. Вони формують наше розуміння світу, впливають на наші вибори та дії, а також визначають наші пріоритети. Цінності - це відносна важливість, яку людина надає предметам, ідеям, людям чи досвіду. Ці цінності не є вродженими, а формуються протягом життя під впливом культури, виховання та особистого досвіду.

Існує багато різних теорій цінностей, але одна з найпопулярніших - це теорія базових цінностей Шварца. Ця теорія стверджує, що є 10 базових цінностей, які є універсальними для всіх культур. Ці цінності ґрунтуються на трьох основних потребах людського існування: потребах індивідів як біологічних організмів, вимогах координованої соціальної взаємодії та потребах виживання та благополуччя груп. Розуміння цінностей допомагає нам краще розуміти себе, інших людей та природу нашого спільного існування. Це відкриває шлях до розвитку особистості та побудови гармонійних відносин у суспільстві.

Внутрішні конфлікти - це невід'ємна частина нашого життя. Вони виникають, коли люди стикаються з ситуаціями, де їм доводиться обирати між цінностями, цілями та бажаннями, які неможливо реалізувати одночасно. Теорія базових цінностей Шварца стверджує, що протилежні цінності представляють суперечливі мотивації. Це може призвести до внутрішніх

конфліктів, коли люди намагаються досягти цілей, які представлені протилежними цінностями. Однак Шварц також підкреслює, що чим важливіше для особистості один набір цінностей, тим менш важливий буде протилежний набір цінностей. Внутрішні конфлікти можуть виникати не лише між протилежними, але й між непротилежними, а також сумісними цінностями.

Існує два основних механізми, які пояснюють, чому люди можуть відчувати ціннісні конфлікти: об'єктивний фактор має місце коли цінності, які стають важливими у конфлікті, залежать від об'єктивних факторів ситуації. Наприклад, у релігійному конфлікті можна очікувати, що цінності збереження традицій і відповідність авторитету будуть важливими.

Суб'єктивна інтерпретація: Люди можуть по-різному інтерпретувати ситуацію, що може призвести до того, що різні цінності будуть сприйматися як у конфлікті.

Коли цінності конфліктують між людьми, розуміння та співпраця можуть допомогти уникнути міжособистісних конфліктів, що приносять страждання усім учасникам. Таким чином, розуміння внутрішніх конфліктів може допомогти нам краще зрозуміти себе та інших, сприяючи гармонії та розвитку.

РОЗДІЛ 2. ЦІННІСНІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Вплив воєнного стану на ціннісні орієнтації

Війна призводить не лише до руйнування та втрат людських життів, але й спричинила глибокі ціннісні конфлікти, які переживають люди. Ці конфлікти виникають через зіткнення особистих цінностей з жорстокою реальністю війни, що ставить під сумнів багато з того, що вважалося важливим і правильним. У таких умовах ціннісні конфлікти можуть стати особливо гострими, оскільки вони виникають у зв'язку з переживаннями. Війна в Україні суттєво змінила життя людей, поставивши їх перед складними емоційними та моральними викликами. У складних життєвих обставинах, коли погляди на життя раптово змінюються, питання про сенс життя стають особливо важливими. Пріоритетність цінностей допомагає людині знаходити новий сенс життя та орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях. (Матяж, 2019)

Війна має значний та багатогранний вплив на ціннісні орієнтації людей. Перш за все, вона змінює пріоритети: життя та безпека стають найважливішими, об'єднуючи людей в актах солідарності та патріотизму. Водночас війна вимагає переосмислення цінностей, змушуючи людей переоцінити гуманізм, свободу та демократію, а також виховуючи стійкість та мужність. Проте вона може також викликати негативні явища, такі як зростання жорстокості, розкол суспільства та психологічні травми.

Загалом війна може глибоко вплинути на цінності людини, похитнувши саму основу того, що вона вважає важливим, наприклад війна може змусити людей поставити під сумнів свої переконання щодо миру, справедливості та святості життя. Коли насильство стає звичним явищем, воно може підірвати цінності співчуття та розуміння. Наступним постає питання пріоритезації виживання, оскільки в атмосфері небезпеки та дефіциту основні потреби, наприклад безпека, мають пріоритет. Такі цінності, як самопожертва заради загального блага, можуть стати менш важливими порівняно із захистом себе

та близьких. Постійний вплив насильства може призвести до відчуття відчуженості та притуплення емоцій, дії, які колись були немислимі, можуть стати нормальними. Війна може змусити людей зробити важкий вибір, який суперечить їхнім ідеалам. Потреба перемогти або вижити може привести до більш прагматичного підходу до моралі, де цілі виправдовують засоби.

Якщо говорити про наші реалії, то починаючи з 2014 року, а зокрема з 2022 року, українське суспільство стикнулося з серйозними викликами, які поставили під сумнів існуючі суспільні цінності. Це спричинило внутрішній дисонанс і потребу у радикальному переосмисленні існуючої риторики. Наприклад, як зберегти життя, якщо необхідно воювати і вбивати ворога? Як поєднати толерантність із нетерпимістю до окупантів? Як говорити про культурне різноманіття, але водночас засуджувати культурну спадщину Росії без внутрішнього конфлікту? (Питусильник, 2023) Ці питання стали актуальними через військову агресію Росії проти України, яка викликала серйозні зміни у сприйнятті існуючих цінностей і поставила під сумнів багато раніше очевидних речей. Нині українці вимушені шукати відповіді на ці складні питання, зберігаючи свою гідність і самобутність в умовах військових загроз. Разом з тим, ці виклики відкривають нові можливості для українського суспільства переосмислити свою ідентичність і цінності, зробити крок уперед у розвитку та побудові сильної, об'єднаної нації.

Якщо знову ж таки звернутись до 10 базових цінностей Шалом Шварца, то в умовах, коли життя під загрозою, самозбереження стає найвищим пріоритетом. Люди прагнуть знайти їжу, воду, притулок та інші ресурси, необхідні для виживання. Досягнення особистих цілей та прагнення до задоволення гедоністичних потреб відходять на другий план. На перший план виходить задоволення базових потреб. Люди зосереджуються на тому, щоб вижити, а не на самореалізації. В таких умовах зростає рівень конформності. Люди шукають захисту в групі та підпорядковуються авторитету. Вони об'єднуються, щоб вижити, і дотримуються правил та норм, встановлених

групою. Традиції набувають нового значення. Люди шукають опори та зв'язку з минулим. Вони звертаються до традиційних цінностей та вірувань, щоб знайти сенс життя та підтримку. Доброчливість та альтруїзм стають більш вираженими. Люди співчують один одному, діляться ресурсами та надають підтримку, адже розуміють, що вижити можна лише разом. В той же час, в умовах жорсткого контролю та підпорядкування, наприклад, під час війни, військова влада може обмежувати свободу людей та встановлювати жорстку ієрархію. Саморозвиток також може бути відкладений на потім. Всі сили кидаються на виживання, і у людей не залишається часу та можливостей для самоосвіти та особистого зростання.

Важливо розуміти, що кризові ситуації можуть мати як негативний, так і позитивний вплив на поведінку людей. З одного боку, вони можуть призводити до деградації особистості та посилення авторитарних тенденцій. З іншого боку, вони можуть стимулювати співпрацю, взаємодопомогу та звернення до традиційних цінностей.

Роки війни суттєво змінили систему цінностей молоді, підвищивши значення громадянських та національних цінностей, таких як патріотизм, свобода, толерантність та гуманізм. На сьогоднішній день особливо важливою стала проблема формування ціннісних орієнтацій серед молоді, яка повинна бути неодмінною складовою державотворчих процесів та включення молоді у ці процеси. Молодь є ключовою соціальною групою, яка визначає зміст та характер майбутнього нашої держави, а також накопичує перспективні тенденції суспільного розвитку. (Потіха, 2022)

2. 2 Конфлікти між основними цінностями та необхідністю виживання

В умовах воєнного стану конфлікти між основними цінностями та необхідністю виживання стають особливо актуальними та складними оскільки

часто основні цінності людини, такі як мир, свобода, гідність та справедливість, можуть суперечити потребі в захисті власного життя та життя близьких. В той же час, стратегії виживання можуть вимагати участі в діях, які суперечать моральним принципам та переконанням.

Конфлікти цінностей та необхідності виживання можуть виникати на різних рівнях, включаючи відносини з власною сім'єю та спільнотою, участь у військових діях або надання допомоги військовим діячам. Важливою частиною таких конфліктів є пошук балансу між власними цінностями та потребами виживання в умовах, коли загроза для життя є реальною та постійною. Один з прикладів конфлікту між основними цінностями та необхідністю виживання в умовах воєнного стану – це ситуація, коли людина вирішує, чи долучатися до військових дій для захисту своєї країни та співвітчизників або відмовитися від участі у війні через свої паціфістські переконання. Наприклад, людина може дуже цінувати мир та ненасильство, проте водночас розуміти необхідність захисту своєї країни від зовнішньої агресії.

Під час асиметричних війн, виникають моральні дилеми, які торкаються самої суті людської моралі.(Lonqvist, 2006). Моральна дилема полягає в тому, що людина має виконати обидві дії, проте це неможливо зробити одночасно. Незалежно від того, яке рішення вона прийме, воно буде суперечити якійсь моральній нормі або цінності, і тому здається, що людина засуджена на моральну поразку. (McConnell, 2024)

Війна завжди випробовує основні цінності людства, ставлячи їх під величезний тиск і викликаючи серйозні моральні дилеми. У цьому контексті виникають конфлікти, які відображають найглибші протиріччя між цінностями, які ми шануємо в мирний час, і реаліями воєнного конфлікту.

Нижче наведені ключові конфлікти, які можуть виникнути

1. Ненасильство проти самозахисту: Більшість суспільств цінують мир і ненасильство, проте, у війні самозахист і захист близьких стає важливішим. Як військові, так і цивільні можуть бути змушені взяти зброю в руки, навіть якщо це суперечить їхнім принципам.
2. Чесність проти обману: Довіра і правдивість є каменями кутними суспільства. Однак у війні підривається довіра. Шпигуни використовують брехню, розповсюджується дезінформація, а пропаганда викривляє реальність.
3. Співчуття проти жорстокості: Війна може вимагати жорстоких дій. Вояки можуть бути змушені вбивати чи травмувати, навіть тих, що здаються невинними. Свідчення про жахливості може підривати співчуття.
4. Повага до життя проти жертвності: Кожне життя цінне, але війна часто потребує жертв. Вояки можуть бути відправлені на місії з високим ризиком смерті, цивільні можуть опинитися в полоні вогню.
5. Справедливість проти прагматизму: Справедливість вимагає покарання винуватців, але війна може змусити укладати союзи з недоброчесними особами чи уступати принципам для досягнення перемоги.

Ці конфлікти залишають глибокі шрами. Вояки, що повертаються з війни, можуть стикатися з ПТСР, страждаючи через те, що їм довелося зробити для виживання. Цивільні, які мусили приймати неможливі рішення, можуть страждати від відчуття вини.

У воєнних ситуаціях, де виживання стає пріоритетом, солдати та військові керівники можуть стикатися з моральними дилемами щодо використання тактик, які суперечать загальноприйнятим етичним нормам. Наприклад, питання про застосування під час допиту методів, що можуть бути визнані катуванням, або про прийняття рішення про ліквідацію ворожих лідерів шляхом вбивства. Ці дії можуть суперечити основним цінностям, таким як право на життя, гідність особи чи заборону катувань.

У цих ситуаціях, з одного боку, стоїть необхідність захисту власного життя та виживання, що може вимагати вживання екстремальних заходів. З іншого боку, виникає питання, чи можна порушувати основні принципи етики та моралі навіть у воєнних умовах. Цей конфлікт може стати джерелом серйозних душевних страждань для тих, хто змушений зустрічатися з такими моральними дилемами. (Lonnqvist, 2006)

Війна або будь-яка інша екстремальна ситуація, може штовхати людей до жорстокості, щоб вижити. Це складне й жахливе явище, яке має коріння в багатьох факторах, таких як:

1. Психологічний тиск: Війна спричиняє невимовний стрес, тривогу та страх. Люди, які постійно перебувають під загрозою смерті або серйозної шкоди, можуть втратити здатність до співчуття та емпатії, вдаючись до жорстокості як способу впоратися з емоційним болем.

2. Відчай: Коли люди відчують, що втратили все і не мають шансів на виживання, вони можуть вдаватися до крайніх заходів, щоб зберегти своє життя або життя близьких. Це може включати насильство над іншими, щоб отримати їжу, притулок або інші ресурси.

3. Дегуманізація: Пропаганда та ворожнеча під час війни часто зображують ворожу сторону як нелюдей, що полегшує виправдання жорстокості щодо них. Люди, які дегуманізують своїх ворогів, з меншою ймовірністю відчуватимуть співчуття до їхніх страждань і з більшою ймовірністю завдаватимуть їм шкоди. Дегуманізація особливо яскраво виражена в обличчі нашого ворога, який не має жодних співчуттів до нашого народу.

4. Розпад соціальних норм: Війна може призвести до хаосу та беззаконня, руйнуючи соціальні норми та інституції, які зазвичай стримують насильство. У таких умовах люди можуть відчувати, що їм дозволено робити все, що завгодно, щоб вижити, навіть якщо це жорстоко.

5. Вплив попереднього досвіду: Люди, які пережили насильство чи жорстокість у минулому, з більшою ймовірністю вдаватимуться до жорстокості самі, оскільки вони можуть вважати це єдиним способом вижити або впоратися з важкими ситуаціями.

Виходячи з цього можна змоделювати ситуацію, що людина живе в місці, де триває війна або на тимчасово окупованій території. Ресурси стають дефіцитними, а доступ до необхідних базових речей, як їжа, ліки або безпека, стає дуже обмеженим. Людина може опинитися в ситуації, коли вона змушений вкрасти їжу або медикаменти, щоб вижити або захистити свою сім'ю. Вона може вибрати між власним виживанням та дотриманням моральних принципів, які він завжди вважав важливими.

Дії людини в таких обставинах можуть бути диктовані необхідністю виживання та захистом близьких. Наприклад, вона може вирішити збрехати або приховати інформацію, щоб уникнути небезпеки для себе чи своїх близьких. Навіть у крайньому випадку, людина може виявитися в ситуації, коли йому доведеться вчинити аморальний акт, такий як убивство, як останній засіб захисту.

Такі ситуації впливають на моральну дилему людини, поставляючи її перед важливими питаннями про власні цінності та моральні принципи. Вона змушена балансувати між необхідністю виживання та відчуттям справедливості та моральності. Ці ситуації власне і можуть породжувати внутрішні конфлікти, відчуття провини та втрати невинності. Людина може почати сумніватися у своїх власних цінностях та переконаннях, розглядаючи аморальні дії як необхідне зло. Це може призвести до зміни його внутрішнього світогляду та сприйняття світу навколо нього.

Висновки до другого розділу

Війна в Україні має глибокий і багатогранний вплив на ціннісні орієнтації людей. З одного боку, вона змушує переосмислювати багато з того, що

вважалось важливим і правильним, ставлячи під сумнів базові цінності та змушуючи людей робити складний моральний вибір. З іншого боку, війна може змусити людей стати сильнішими, стійкішими та більш згуртованими. У людей змінюються пріоритети, оскільки життя та безпека стають найважливішими цінностями. Досягнення особистих цілей та прагнення до задоволення гедоністичних потреб відходять на другий план. Люди переоцінюють гуманізм, свободу, демократію, а також виховують у собі стійкість та мужність. Водночас війна може призвести до негативних явищ: зростання жорстокості, розкол суспільства та психологічні травми. Війна може змусити людей ставити під сумнів свої переконання: мир, справедливість, святість життя. Вона може підірвати цінності співчуття та розуміння, а також змусити людей зробити важкий вибір, який суперечить їхнім ідеалам. Зокрема, війна може відкрити нові можливості для суспільства переосмислити свою ідентичність і цінності, зробити крок уперед у розвитку та побудові сильної, об'єднаної нації, суттєво змінюється система цінностей молоді, підвищуючи значення громадянських та національних цінностей, таких як патріотизм, свобода, толерантність та гуманізм.

В умовах воєнного стану конфлікти між цінностями та виживанням стають особливо гострими. Люди стикаються з моральними дилемами, коли їм доводиться вибирати між дотриманням своїх принципів та виживанням. Ці дилеми можуть призвести до серйозних душевних страждань та зміни світогляду. Важливо пам'ятати, що в таких складних ситуаціях не існує простих відповідей. Кожна людина змушена сама знаходити баланс між своїми цінностями та потребами виживання. Необхідно також підкреслити, що війна та інші екстремальні ситуації можуть штовхати людей до жорстокості. Це складне й жахливе явище, яке має коріння в багатьох факторах, таких як психологічний тиск, відчай, дегуманізація та розпад соціальних норм.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ

3.1 Методика та організація дослідження

Особистісні цінності є фундаментом особистості, що визначають її поведінку, ставлення до світу та життєві пріоритети. Вивчення цінностей необхідне для розуміння мотивації людей, їхніх вчинків та взаємодії з оточуючими.

Мета експериментального етапу дослідження полягати в розумінні того, як цінності трансформуються та адаптуються під час війни, що може мати значущі наслідки для психологічного та соціального благополуччя осіб під час конфлікту та після його завершення. Для досягнення цієї мети дослідження використовуються методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація Семків І.) та методика «Ціннісні орієнтації» Мілтона Рокича що дозволить отримати об'єктивні дані про динаміку цінностей українців протягом війни.

Дослідно-пошукова робота включала три етапи:

1. На початковому етапі було здійснено перегляд існуючого психодіагностичного інструментарію з досліджуваної проблеми та було виокремлено методики Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація Семків І.) та методика «Ціннісні орієнтації» Мілтона Рокича до проведення їх в у дистанційній формі (онлайн-тестування);

2. На основному етапі було проведена діагностика ціннісних орієнтацій людей.

3. На заключному етапі розроблені практичні рекомендації щодо усвідомлення та розвитку особистих цінностей

Дослідження проводилося дистанційно у формі тестування-опитування, у якому взяли участь 26 осіб (18-47 р. з них 21 жінка та 5 чоловіків)

Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація Семків

I.) спрямована для дослідження динаміки зміни цінностей груп (культур) у зв'язку зі змінами в суспільстві, життєвими проблемами і є інструментом для вимірювання ціннісних орієнтацій особистості. Ця методика базується на теорії цінностей Шварца, яка визначає десять основних типів цінностей, що визначаються тим, що вони вважаються бажаними, важливими і привабливими для людини. Методика містить 40 описів деяких людей. Респондент має уважно прочитати ці твердження і подумати, наскільки текст відповідає йому (респонденту). Якщо опис стосується його, то він має позначити у комірці відповідь, використовуючи шкалу від «дуже подібна» до «зовсім не така як я». Більш детальна інструкція та бланки наведені в Додатку А.

Ці твердження описують різні аспекти 10 базових цінностей, які Шварц виокремив у своїй теорії:

1. Самостійність (self-direction) - це бажання мати власні думки і вибір, здатність творчо діяти, незалежність від соціальних впливів. Люди, які цінують цю цінність, прагнуть самі визначати свої дії і нести відповідальність за них, а також цінують творчість та індивідуальність в собі та інших.
2. Стимуляція (stimulation) - це потреба у нових враженнях і змінах. Такі люди схильні до ризику, шукають нових вражень і змін в житті, подорожують і беруть участь у різних соціальних групах.
3. Гедонізм (hedonism) - цінність насолоди і задоволення. Для таких людей важливе комфортне життя, відпочинок і задоволення від розваг.
4. Досягнення (achievement) - це прагнення до особистого успіху. Такі люди ставлять перед собою нові цілі і працюють наполегливо для їх досягнення, цінують визнання своїх досягнень.

5. Влада (power) - цінність влади і впливу. Це важливо для людей, які хочуть мати контроль над ситуацією і ресурсами.
6. Безпека (security) - цінність стабільності і безпеки. Люди, які цінують цю цінність, уникають ризикованих ситуацій і прагнуть забезпечити безпеку для себе і своїх близьких.
7. Конформізм (conformity) - цінність відповідності соціальним нормам і очікуванням. Такі люди ставлять виконання правил і вимог вище власних потреб.
8. Традиція (tradition) - цінність передачі і збереження традицій. Для таких людей важливе підтримання родинних та культурних традицій.
9. Універсалізм (universalism) - цінність толерантності і захисту всіх людей та природи. Це прагнення до справедливості і рівності.
10. Доброзичливість (benevolence) - цінність дбайливості і благополуччя інших. Ці люди цінують дружбу, відданість і підтримку для своїх близьких.

На основі результатів методики можна визначити головну цінність, яка має найбільше значення для особистості або групи людей. Ця головна цінність визначає провідний напрямок їхньої діяльності і творчості. Щоб мотивувати конкретну людину до певної діяльності, важливо звертати увагу на цю провідну цінність, яка займає перше місце. На основі цього можна побудувати ієрархічну структуру цінностей особистості.

Методика «Ціннісні орієнтації» Мілтона Рокича спрямована на вивчення і аналіз ціннісних орієнтацій особистості. Вона дозволяє досліджувати та розуміти те, що є важливим, цінним та значущим для людини. Ця методика допомагає виявити основні цінності, які впливають на поведінку, вибори та життєві пріоритети людини. Методика містить 2 бланки з 18 цінностями, які респондент має проранжувати від 1 – найбільш значима цінність до 18 – найменш значима цінність. Більш детальна інструкція та бланки наведені в Додатку Б.

В першому бланку записати термінальні цінності - це ті, що відображають бажаний стан існування індивіда, його кінцеві цілі і відображення того, яким би хотів бачити світ і куди б хотів потрапити, в другому бланку інструментальні цінності - це ті, які відображають те, як індивід хоче жити своїм життям, його способи взаємодії з іншими та ставлення до них протягом життя.

До термінальних цінностей відносяться: світ у мирі, світ краси, рівність, безпека сім'ї, свобода, доросле кохання, національна безпека, соціальне визнання, справжня дружба, комфортне життя, цікаве життя, почуття досягнення, щастя, внутрішня гармонія, задоволення, спасіння, самоповага, мудрість.

До інструментальних: широта поглядів, здатність прощати, готовність допомогти, амбтність, здатність, чистота, чесність, любов, бадьорість, слухняність, ввічливість, відповідальність, хоробрість, уява, незалежність, інтелект, логіка, самоконтроль.

На основі результатів методики можна визначити, що для людей є важливим та значущим в їх житті. Вона відображає спрямованість особистості, її ставлення до навколишнього світу, до інших людей та до себе самої. Ці цінності становлять основу світогляду і внутрішньої мотивації для дій і рішень.

3.2 Аналіз результатів дослідження

З метою вивчення ієрархії цінностей у людей під час війни було проведено емпіричне дослідження за допомогою *методики Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація Семків І.)* в дистанційній формі (онлайн-режимі) з дорослими особами. Результати проведеного дослідження представлено на рисунку 3.1.

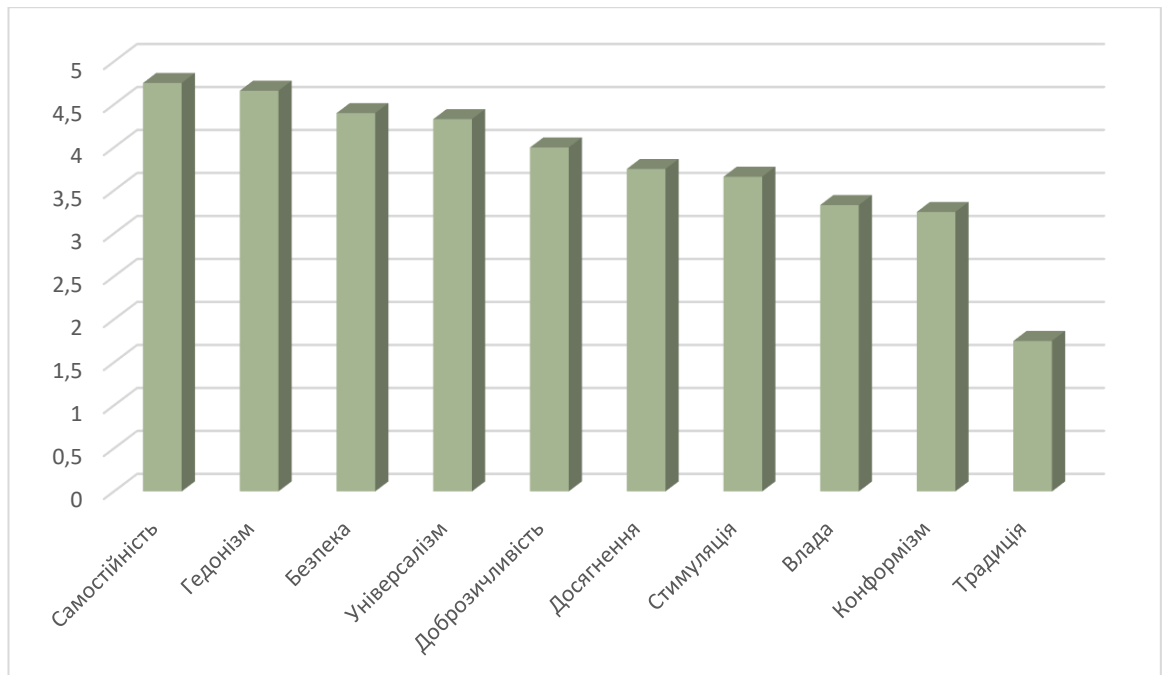

рис. 3.1 Результати проведеного дослідження за методикою Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей»

Як впливає з представлених результатів ієрархії цінностей на рис. 3.1:

1. Самостійність (4.75)

Найвищий бал свідчить про те, що для респондентів важлива незалежність, самостійність прийняття рішень, особиста відповідальність. Це може бути проявом прагнення до контролю над власним життям, стійкості та впевненості у своїх силах, навіть у складних обставинах, також може бути важливим фактором опору під час війни, адже люди більш мотивовані боротися за свою свободу та незалежність

2. Гедонізм (4.66):

Такий бал свідчить про те, що для респондентів важливі насолода, приємні відчуття, комфортне життя. Це може бути пошуком балансу та способів отримати позитивні емоції, відволіктися від негативу, зберегти радість життя.

3. Безпека (4.4):

Такий високий бал свідчить про те, що для людей безпека є однією з найважливіших цінностей і це зрозуміло в умовах війни, адже люди прагнуть захистити себе та своїх близьких від небезпеки. Респонденти цінують

стабільність, порядок, захист від небезпек. Це природна реакція на загрози та невизначеність, які супроводжують війну, прагнення до збереження себе та близьких.

4. Універсалізм (4.33):

Такий результат свідчить про те, що для респондентів важливі справедливість, рівність, захист прав людини, турбота про благополуччя всіх людей. Це може бути проявом гуманістичних цінностей, віри в справедливість та прагнення до кращого майбутнього, навіть у складні часи. Це важливо для побудови мирного та справедливого суспільства, але в умовах війни ці цінності можуть бути під загрозою.

5. Доброзичливість (4):

Результат говорить про те, що респонденти цінують допомогу іншим, співпереживання, турботу про близьких. Це важливо в будь-якому суспільстві, але в умовах війни цінність доброзичливості зростає багаторазово, адже вона допомагає людям зберегти людяність та підтримку один одного.

6. Досягнення (3.75):

Трохи вище середнього бал свідчить про те, що для респондентів важливі успіхи, визнання їхніх здібностей, постановка та досягнення цілей. Це може бути проявом прагнення до самореалізації, пошуком сенсу та особистого зростання, навіть у складних умовах. Це може бути цінним ресурсом в умовах війни, адже воно може мотивувати людей до боротьби та відновлення.

7. Стимуляція (3.66):

Середній бал говорить про те, що респонденти частково прагнуть до новизни, ризику, збудження. В умовах війни прагнення до стимуляції може посилюватися через бажання відволіктися від проблем та переживань. Це може бути як позитивним фактором, що мотивує людей до активних дій та пошуку нових рішень, так і негативним, адже може штовхати людей на необдумані вчинки.

8. Влада (3.33):

Середній бал свідчить про помірне прагнення до впливу на інших, контролю та досягнення визнання. Це може бути пов'язано з потребою в самоствердженні, пошуком сенсу та можливості впливати на ситуацію в умовах війни. З одного боку, прагнення до влади може посилюватися в умовах конфлікту, адже люди шукають способи контролювати ситуацію та захистити себе. З іншого боку, війна може призвести до краху авторитетів та зневіри у владі, що може знизити її цінність.

9. Конформізм (3.25):

Середній бал говорить про те, що респонденти частково орієнтовані на схвалення з боку групи, дотримання норм та правил, уникання ризиків. Це може бути механізмом подолання невизначеності та тривоги, які супроводжують війну. Це може бути як позитивним фактором, що сприяє згуртованості та співпраці, так і негативним, адже може обмежувати індивідуальність та креативність. В умовах війни конформізм може посилюватися через прагнення до безпеки та захисту, адже люди схильні йти за більшістю, щоб уникнути осуду та тиску.

10. Традиція (1.75):

Низький бал свідчить про те, що для респондентів не є пріоритетними збереження та шанування звичаїв, зв'язок з минулим, повага до авторитетів старшого покоління. Це може бути пов'язано з прагненням до змін, адаптацією до нових умов життя, які диктує війна.

Очікується, що в умовах війни цінність традиції буде вище, адже вона дає відчуття зв'язку з минулим, згуртованості з сім'єю та етнічною групою, що може служити опорою в складні часи. Проте, отриманий бал може свідчити про те, що війна дещо похитнула віру людей у традиційні цінності.

Загалом, війна призвела до значних змін в ієрархії цінностей українців. На перший план вийшли цінності, пов'язані з виживанням, безпекою та самозбереженням. Разом з тим, зберігаються й такі важливі цінності, як доброзичливість, справедливість та прагнення до кращого майбутнього.

Наступний кроком в емпіричному дослідженні було визначити, які цінності є для людей є важливим та значущим в їх житті за допомогою методики "Ціннісні орієнтації" Мілтона Рокіча. Тестування проводилось з тими ж 26 особами в онлайн форматі. Результати представлені в таблицях 3.1 та 3.2.

Таблиця 3.1 Результати термінальних цінностей

Ранг	Термінальні цінності	Сер. значення
1	Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).	5.20
2	Здоров'я (фізичне й психічне).	5.72
3	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).	6.55
4	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).	6.70
5	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).	7.30
6	Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).	9
7	Цікава робота	8
8	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).	8
9	Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).	9.10
10	Наявність гарних і вірних друзів	9.50
11	Щасливе сімейне життя	11.80
12	Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).	11

Продовження табл. 3.1

13	Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).	11
14	Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі)	12.05
15	Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).	13
16	Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).	14
17	Щастя інших	15
18	Творчість (можливість творчої діяльності)	9.05

Таблиця 3.2 Результати інструментальних цінностей

Ранг	Інструментальні цінності	Сер. значення
1	Життєрадісність	10
2	Освіченість (широта знань, висока загальна культура).	6.5
3	Вихованість (гарні манери).	9.2
4	Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).	5
5	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	8.2
6	Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова).	8.5
7	Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати раціональні рішення).	9
8	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).	9.5
9	Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.	7

Продовження табл. 3.2

10	Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).	9.8
11	Чесність (правдивість, щирість).	10
12	Чуйність (дбайливість).	11
13	Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани).	9.8
14	Ретельність (дисциплінованість).	9.7
15	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).	12
16	Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.	7
17	Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).	13
18	Непримиренність до недоліків у собі й інших.	11

Середнє значення в даному контексті вказує на середню оцінку, яку учасники дослідження надали кожній з цінностей. Це значення обчислюється шляхом усереднення різних оцінок, які надаються учасниками для кожної конкретної цінності. У цьому випадку середнє значення допомагає визначити, наскільки кожна цінність є важливою для учасників дослідження в порівнянні з іншими цінностями. Чим вище середнє значення, тим вище загальний пріоритет цієї цінності для учасників.

За результатами дослідження можна поділити термінальні цінності на три групи : улюблені цінності, значущі (з 1 по 6); індиферентні, байдужі (7-12) та незначні (13-18).

Як впливає з представлених результатів, щодо термінальних цінностей, то активність та емоційна насиченість життя (1) є найбільш

значущою для людей в період війни, оскільки людям потрібно активно діяти для захисту себе та своїх близьких, для виживання та збереження стабільності в складних умовах. Здоров'я (2) є однією з найважливіших цінностей в будь-який час, але особливо важливе в періоди кризи або війни, коли загроза травм та захворювань може бути вищою. Матеріально забезпечене життя (3) знаходиться на 3 місці оскільки війна може призвести до збільшення економічних труднощів і невпевненості щодо майбутнього, тому матеріальне забезпечення може стати ще більш важливим у воєнний час для забезпечення себе і своєї родини. У періоди війни люди можуть звертати більше уваги на особистій і професійній зрілості, оскільки розвиток (4) навичок та здібностей може допомогти їм адаптуватися до змінних умов та викликів. Пізнання (5) на п'ятою місці, оскільки важливість навчання та розвитку інтелекту може збільшуватися в періоди кризи, коли потрібно швидко адаптуватися до нових обставин та знаходити інноваційні рішення.

Щодо байдужих цінностей, то туди входять: життєва мудрість, суспільне визнання, розваги, краса природи та мистецтва, щастя інших і творчість. У період війни або кризи, коли головним пріоритетом є виживання та реагування на непередбачувані ситуації, цінність життєвої мудрості може втратити свою актуальність, соціальне визнання може стати менш важливим, оскільки пріоритетом є безпека та виживання, розваги стають менш важливими та недоречними, оскільки люди звертають увагу на більш серйозні аспекти.

Якщо говорити про інструментальні цінності, то важливими є Життєрадісність, освіченість, вихованість, ефективність у справах, нехалежність та відповідальність. У періоди війни люди можуть прагнути до радості та позитивних емоцій, щоб зберегти своє психічне здоров'я та мотивацію, освіченість може стати важливою для розуміння складних ситуацій, прийняття обґрунтованих рішень та виявлення критичного мислення, гарні манери можуть допомогти зберегти спокій та взаємоповагу в складних ситуаціях, що виникають у період війни, ефективність у роботі може

допомогти виконувати завдання швидко та ефективно, що важливо для досягнення цілей, здатність діяти самостійно та рішуче може бути важливою для виживання та адаптації у військових умовах, а відповідальність та виконання обов'язків можуть мати критичне значення для успішного функціонування громади або військового формування.

До байдужих інструментальних цінностей відносяться сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів, тому що в період війни або кризи люди можуть бути більш концентровані на фізичних аспектах виживання, ніж на відстоюванні своїх думок чи поглядів, ретельність (дисциплінованість) очікувались знаходитись вище, але у воєнний період цінність може змінитися на приділення уваги на загальний стрес та переживання, широта поглядів може втрачати свою важливість у воєнний час, коли пріоритети стають більш конкретними та спрямовані на виживання та захист, високі запити є не цінними через зміни пріоритетів на більш базові потреби, а непримиренність пояснити можна тим, що у воєнний час є необхідність співпраці та взаємодії між людьми.

3.3 Практичні рекомендації щодо усвідомлення та розвитку особистих цінностей

У світлі сучасних тенденцій розвитку суспільства та особистості, усвідомлення і розвиток власних цінностей набувають все більшої важливості. Впевненість у своїх цінностях допомагає людині визначати свої пріоритети, приймати важливі рішення та відчувати себе задоволеним із свого життя. Усвідомлення та розвиток особистих цінностей - це важливий процес, який може допомогти вам жити більш автентичним, змістовним та щасливим життям.

Один із найефективніших способів знайти сенс і ціль у часи неспокою - це жити відповідно до своїх цінностей. Це означає робити те, що ви вважаєте правильним, навіть коли це складно. Це означає допомагати іншим, коли вони

цього потребують, навіть коли ви самі боретесь. Це означає не здаватися надії, навіть коли здається, що все втрачено. Коли ми живемо відповідно до своїх цінностей, ми відчуваємо зв'язок з чимось більшим, ніж ми самі, що маємо мету і сенс, що можемо зробити різницю у світі. Це може дати нам силу і стійкість, щоб витримати навіть найважчі часи. Коли ви усвідомлюєте свої цінності, ви краще розумієте, хто ви є і чого ви хочете від життя. Це може допомогти приймати кращі рішення, встановлювати здорові стосунки, збільшити свою стійкість, відчувати себе більш задоволеним.

Щодо безпосередньо практичних рекомендацій, то:

1. **Визначте свої основні цінності.** У часи війни важливо чітко розуміти, що для вас дійсно важливо. Подумайте про те, що дає вам сенс життя, що мотивує вас робити добро, за що ви готові боротися. Це можуть бути цінності, як-от сміливість, співчуття, справедливість, мир, свобода. Запишіть свої 5-10 найважливіших цінностей. Це буде ваш орієнтир у часи невизначеності.
2. **Оцініть свої поточні дії.** Чесно проаналізуйте свої щоденні вчинки та рішення. Чи вони дійсно відповідають вашим цінностям? Чи допомагають вони вам наблизитися до миру та справедливості? Чи приносять вони користь вам та іншим? Знайдіть сфери, де ваші дії не узгоджуються з вашими цінностями, і подумайте, як їх можна змінити.
3. **Ставте перед собою цілі.** Визначте конкретні, вимірювані, досяжні, релевантні та обмежені в часі цілі, які ґрунтуються на ваших основних цінностях. Наприклад, якщо ви цінуєте співчуття, ви можете поставити собі за мету щотижня волонтерити в місцевому притулку. Якщо ви цінуєте мир, ви можете поставити собі за мету написати листи своїм представникам влади з проханням підтримати мирні ініціативи.
4. **Робіть свідомі вибори.** Перш ніж приймати будь-яке рішення, запитайте себе: "Чи відповідає воно моїм цінностям?". Це може потребувати від вас більш ретельного обмірковування та свідомого вибору, але допоможе

вам діяти згідно з вашими переконаннями. Не бійтеся йти проти течії, якщо це означає захист ваших цінностей.

5. **Оточуйте себе однодумцями.** Проводьте час з людьми, які поділяють ваші цінності та підтримують вас у прагненні жити відповідно до них. Їхня підтримка та розуміння можуть стати неоціненним джерелом мотивації та натхнення, особливо в складні часи.
6. **Будьте гнучкими та переоцінюйте свої цінності.** З часом ваші цінності можуть змінюватися разом з вами та вашими обставинами. Регулярно переглядайте свої цінності та вносьте корективи у свої дії, коли це буде потрібно. Це допоможе вам зберегти відповідність вашим цінностям протягом усього життя. (Developing your personal values)

Вирівнювання ваших дій з вашими цінностями - це не просто особистий розвиток, це акт стійкості та самоствердження в часи війни. Це спосіб знайти сенс і мету, коли світ навколо здається хаотичним і непередбачуваним. Цей процес вимагає свідомого вибору, самовідданості та готовності йти проти течії, якщо це необхідно. Це нелегкий шлях, але він того вартий. Вибравши жити відповідно до своїх цінностей, ви можете зробити свій внесок у створення кращого світу, навіть у найскладніші часи.

Висновки до третього розділу

Завданням емпіричного дослідження було вивчення ієрархії цінностей у людей під час війни було проведено емпіричне дослідження за допомогою методики Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація Семків І.)

Дослідження проводилося дистанційно у формі тестування-опитування, у якому взяли участь 26 дорослих осіб (з них 21 жінка та 5 чоловіків)

З представлених результатів дослідження можна зробити наступні висновки щодо ієрархії цінностей українців під час війни:

Найважливішими цінностями є самостійність (4.75 бали), гедонізм (4.66), безпека (4.4) та універсалізм (4.33), доброзичливість (4) згідно цих результатів респонденти прагнуть зберегти свою гідність та людяність, маючи при цьому велику потребу в підтримці та взаєморозумінні.

В умовах війни менш важливими цінностями для респондентів є досягнення, стимуляція, прагнення до влади, конформізм, та традиційність. Остання може свідчити про їхню готовність до змін та адаптацію до нових умов життя, в той час як влада та конформізм можуть виявитися менш важливими в умовах загострення конфлікту, коли основними потребами стають безпека та підтримка.

Загалом, результати дослідження свідчать про те, що в умовах війни для українців важливими є цінності, пов'язані з виживанням, самостійністю, пошуком сенсу життя та збереженням людяності.

Також було проведено методичку "Ціннісні орієнтації" Мілтона Рокича, де на перший план виходять цінності, пов'язані з виживанням та адаптацією: активність, емоційна стійкість, фізичне та психічне здоров'я, прагнення до матеріального забезпечення. Людей більше цікавить особистий та професійний розвиток, адже він дає змогу краще адаптуватися до мінливих умов та знаходити виходи з складних ситуацій. Натомість цінності, пов'язані з самовираженням та насолодою життям, йдуть на другий план. Життєва мудрість, визнання оточуючих, розваги, краса природи та мистецтва, щастя інших людей та творчість стають менш актуальними, адже всі сили кидаються на вирішення нагальних проблем.

Змінюються й інструментальні цінності. Люди прагнуть до життєрадісності, щоб зберегти психічне здоров'я, освіченості, щоб краще розуміти ситуацію та приймати обґрунтовані рішення, вихованості, щоб підтримувати мир у стосунках з іншими, ефективності, щоб швидко та якісно виконувати завдання, незалежності та відповідальності, щоб бути готовими до самостійних дій. Натомість сміливість відстоювати свою думку, ретельність,

широта поглядів, високі запити та непримиренність стають менш цінними, адже на перший план виходять співпраця, взаємодопомога та орієнтація на спільне виживання.

На останньому етапі були приведені практичні рекомендації щодо усвідомлення та розвитку особистих цінностей.

ВИСНОВКИ

Цінності - це складні та багатогранні поняття, які відіграють важливу роль у нашому житті. Вони формують наше розуміння світу, впливають на наші вибори та дії, а також визначають наші пріоритети. Цінності - це відносна важливість, яку людина надає предметам, ідеям, людям чи досвіду. Ці цінності не є вродженими, а формуються протягом життя під впливом культури, виховання та особистого досвіду.

Існує багато різних теорій цінностей, але одна з найпопулярніших - це теорія базових цінностей Шварца. Ця теорія стверджує, що є 10 базових цінностей, які є універсальними для всіх культур. Ці цінності ґрунтуються на трьох основних потребах людського існування: потребах індивідів як біологічних організмів, вимогах координованої соціальної взаємодії та потребах виживання та благополуччя груп.

Внутрішні конфлікти - це невід'ємна частина нашого життя. Вони виникають, коли люди стикаються з ситуаціями, де їм доводиться обирати між цінностями, цілями та бажаннями, які неможливо реалізувати одночасно. Теорія базових цінностей Шварца стверджує, що протилежні цінності представляють суперечливі мотивації. Це може призвести до внутрішніх конфліктів, коли люди намагаються досягти цілей, які представлені протилежними цінностями. Однак Шварц також підкреслює, що чим важливіше для особистості один набір цінностей, тим менш важливий буде протилежний набір цінностей. Внутрішні конфлікти можуть виникати не лише між протилежними, але й між непротиленними, а також сумісними цінностями.

Коли цінності конфліктують між людьми, розуміння та співпраця можуть допомогти уникнути міжособистісних конфліктів, що приносять страждання усім учасникам. Таким чином, розуміння внутрішніх конфліктів може допомогти нам краще зрозуміти себе та інших, сприяючи гармонії та розвитку.

Війна в Україні має глибокий і багатогранний вплив на ціннісні орієнтації людей. З одного боку, вона змушує переосмислювати багато з того, що вважалося важливим і правильним, ставлячи під сумнів базові цінності та змушуючи людей робити складний моральний вибір. З іншого боку, війна може змусити людей стати сильнішими, стійкішими та більш згуртованими. У людей змінюються пріоритети, оскільки життя та безпека стають найважливішими цінностями. Водночас війна може призвести до негативних явищ: зростання жорстокості, розкол суспільства та психологічні травми. Війна може змусити людей ставити під сумнів свої переконання: мир, справедливість, святість життя.

В умовах воєнного стану конфлікти між цінностями та виживанням стають особливо гострими. Люди стикаються з моральними дилемами, коли їм доводиться вибирати між дотриманням своїх принципів та виживанням. Ці дилеми можуть призвести до серйозних душевних страждань та зміни світогляду. Важливо пам'ятати, що в таких складних ситуаціях не існує простих відповідей. Кожна людина змушена сама знаходити баланс між своїми цінностями та потребами виживання.

Завданням емпіричного дослідження було вивчення ієрархії цінностей у людей під час війни було проведено емпіричне дослідження за допомогою методики Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація Семків І.). Дослідження проводилося дистанційно у формі тестування-опитування, у якому взяли участь 26 дорослих осіб (з них 21 жінка та 5 чоловіків)

З представлених результатів дослідження можна зробити наступні висновки щодо ієрархії цінностей українців під час війни, що найважливішими цінностями є самостійність (4.75 бали), гедонізм (4.66), безпека (4.4) та універсалізм (4.33), доброзичливість (4) згідно цих результатів респонденти прагнуть зберегти свою гідність та людяність, маючи при цьому велику потребу в підтримці та взаєморозумінні. В свою чергу менш важливими цінностями для респондентів є досягнення, стимуляція, прагнення до влади,

конформізм, та традиційність. Остання може свідчити про їхню готовність до змін та адаптацію до нових умов життя, в той час як влада та конформізм можуть виявитися менш важливими в умовах загострення конфлікту, коли основними потребами стають безпека та підтримка.

Також проводилось дослідження того, що є важливим, цінним та значущим для людини за допомогою методики "Ціннісні орієнтації" Мілтона Рокича, результати якої показали, що активність та емоційна насиченість життя стають ще більш значущими, адже люди прагнуть діяти, щоб захистити себе та своїх близьких, знайти сенс життя в нових умовах. Здоров'я виходить на перший план через зростання ризиків травм та захворювань. Матеріально забезпечене життя стає ціннішим, адже воно дає змогу забезпечити себе та близьких у складних умовах. Особистий та професійний розвиток стають важливими для кращої адаптації до мінливих умов. Пізнання цінується за можливість знаходити нові рішення в кризових ситуаціях. Натомість життєва мудрість, суспільне визнання, розваги, краса природи та мистецтва, щастя інших та творчість стають менш значущими, адже люди зосереджуються на виживанні.

Змінюються й інструментальні цінності. Життєрадісність, освіченість, вихованість, ефективність у справах, незалежність та відповідальність стають важливими для подолання труднощів. Сміливість у відстоюванні своїх думок, ретельність, широта поглядів, високі запити та непримиренність стають менш цінними через зміну пріоритетів.

На останньому етапі були приведені практичні рекомендації щодо усвідомлення та розвитку особистих цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бліхар В. С. Ієрархія цінностей як життєво значима засада формування особистості. Військово-науковий вісник, 2010, 13: С. 198-207.
2. Бліхар, В. (2022). Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки, Випуск 13, Категорія "цінності" у психологічному вимірі / О. В. Ямницький // Наука і освіта. - 2013. - № 4. - С. 34-37.
3. Лисенко, Л., Москаленко, В. Особливості сенсожиттєвих орієнтацій вимушених переселенців під час воєнного стану. Перспективи та інновації науки, 2022, С.13-18.
4. Матяж С. В., Березянська А. О. (2019). Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. 2019, С. 54-61.
5. Неприцька Т. І. Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України // Політична культура та ідеологія. – 2022. – № 3. – С. 93-97.
6. Питусильник, Ю. А. (2024). Особливості сенсожиттєвих орієнтацій (мирного населення) під час війни. 2024, С. 342-345
7. Потіха, О.Б. (2022). Вплив військових дій на сході України на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна. 2020, С. 160-162
8. Семків І. І. Адаптація методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» українською мовою. / І. І. Семків. // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – №1. – С. 12–28.
9. Субашкевич І. Р. Формування ціннісно-сислової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій

- [практ. посіб.] / Ірина Романівна Субашкевич. – Львів : Растр-7, 2016. – 60 с.
10. Цінності як детермінанти суспільного розвитку / Ю. Шайгородський // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. - 2012. - Вип. 26. - С. 219-228
 - 11.] R. A. (1999). The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality. New York: Guilford Press.
 12. Aligning Actions with Values: A Pathway to Personal Growth and Fulfillment веб-сайт. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/aligning-actions-values-pathway-personal-growth-dr-martine-canal/>
 13. Ancet, P. (2017). Conflits de valeurs internes aux sujets et aux organisations. Rue Descartes, 91, 106-118.
 14. Bardi A., & Schwartz S. H. (2003). Values and behavior: Strength and structure of relations. Personality and Social Psychology Bulletin, 29, 1207–1220.
 15. Corrons-Giménez, A., & Garay-Tamajón, L. (2019). Analysis of the third-order structuring of Shalom Schwartz's theory of basic human values. Heliyon, 5(6).
 16. Developing your personal values веб-сайт. URL: <https://uk.indeed.com/career-advice/career-development/personal-value-examples>
 17. Diane Girard , “Conflits de valeurs et souffrance au travail” , Éthique publique , vol. 11, № 2 | 2009, 129-138.
 18. From Oyserman, D., 2015. Values, Psychology of In: James D. Wright, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, Vol 25. Oxford: Elsevier. pp.36-40
 19. Gross, Michael L. Moral Dilemmas of Modern War: Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Asymmetric Conflict.

20. Kouzakova, M., Ellemers, N., Harinck, F., & Scheepers, D. (2012). The implications of value conflict: How disagreement on values affects self-involvement and perceived common ground. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(6), 798-807.
21. Lonqvist G. E., Leikas S., Paunonen S., Nissinen V., & Verkasalo M. (2006). Conformism moderates the relations between values, anticipated regret, and behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 1469–1481.
22. McConnell, Terrance, "Moral Dilemmas", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.),
23. Rokeach, M. *The nature of human values*. New York, NY. 1974
24. Schwartz S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In Zanna M. (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp.1–69). San Diego, CA: Academic Press.
25. Schwartz S. H. (1996). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. In Seligman C., Olson J. M., & Zanna M. P. (Eds.), *The Psychology of values: The Ontario symposium Vol. 8* (pp.1–24). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
26. Schwartz S. H. (2005c). Schwartz value survey, Dataset no.0789 in Hebrew University Social Science Data Archives.
27. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In *Advances in Experimental Social Psychology*, 25(1-65).
28. Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O., & Konty, M. (2012, July 23). Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*
29. Sutradhar, A., Mohanta, R., Mahato, R. C., & Sutradhar, S. M. (2023). Studying the role and necessity of values today. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 9(31), 310-313

30. Sverdlik, N. The Content of Internal Conflicts: A Personal Values Perspective. *European Journal of Personality*, 2012. 26(1), 30-44.
31. Tuulik, K., Õunapuu, T., Kuimet, K., & Titov, E. Rokeach's instrumental and terminal values as descriptors of modern organisation values. 2016, *International Journal of Organizational Leadership*, 5(2), 90-106.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей»

(адаптація Семків І.)

Методика спрямована для дослідження динаміки зміни цінностей груп (культур) у зв'язку зі змінами в суспільстві, життєвими проблемами.

Інструкція:

Нижче наведено описи деяких людей. Прочитайте уважно і подумайте, наскільки текст відповідає Вам. Якщо опис стосується Вас, то позначте у комірці відповідь.

Тестовий матеріал

	НАСКІЛЬКИ ПОДІБНОЮ ДО ТЕБЕ Є ЦЯ ЛЮДИНА					
	Дуже подібна	Така ж як я	Майже така як я	Трішки така як я	Не така як я	Зовсім не така як я
1. Для нього важливо вигадувати щось нове і бути творчим. Він любить все робити оригінально						
2. Для нього важливо бути багатим. Він хоче мати багато грошей і дорогих речей						
3. Для нього важливо, щоб усіх людей у світі вважали рівними. Вважає, що кожен повинен мати рівні шанси у житті						

4. Для нього важливо показати свої здібності. Він хоче, щоб люди захоплювались тим, що він робить						
5. Для нього важливо жити у безпечному середовищі. Він уникає всього, що може загрожувати втраті безпеки						
6. Він вважає, що важливо робити багато цікавих речей у житті. Він завжди намагається спробувати щось нове						
7. Він вважає, що люди повинні робити те, що їм говорять. Переконаний, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть тоді, коли ніхто не бачить						
8. Для нього важливо вислухати думки людей, які відрізняються від нього. Навіть якщо він з ними не погоджується, він все ж хоче їх зрозуміти						
9. Він вважає, що не варто просити більше, ніж вже маєш. Він переконаний, що люди повинні бути задоволені з того, що у них вже є						
10. Він шукає будь-яку нагоду, щоб розважитись. Для нього важливо робити те, що приносить йому задоволення						
11. Йому подобається самостійно вирішувати, що робити. Для нього важливо бути вільним у плануванні та у виборі своєї діяльності						
12. Для нього важливо дбати про близьких людей. Він намагається дбати про їхнє добро						
13. Для нього важливо бути успішним. Він любить вражати інших						

14. Для нього важлива безпека його країни. Він вважає, що держава повинна бути на сторожі внутрішньої та зовнішньої загрози						
15. Він любить ризикувати, завжди шукає пригод						
16. Для нього важливо поводити себе правильно. Він намагається уникати вчинків, які для інших здаються помилковими						
17. Йому подобається бути керівником і вказувати іншим, що вони повинні робити. Він хоче, щоб люди робили те, що він каже						
18. Для нього важливо бути вірним своїм друзям. Він хоче присвятити себе близьким людям						
19. Він щиро вірить у те, що люди повинні піклуватись про природу. Для нього важливо доглядати навколишнє середовище						
20. Для нього важливо бути релігійним. Він старається дотримуватися своїх релігійних переконань						
21. Для нього важливою є чистота та порядок. Він зовсім не любить, коли серед речей безлад						
22. Він вважає, що важливо цікавитися багатьма речами. Він цікавий і старається все зрозуміти						
23. Він переконаний, що всі народи у світі повинні жити в гармонії. Поширення ідеї миру між усіма людьми для нього є важливим						

24. Він вважає, що бути амбітним – це важливо. Він намагається показати, наскільки він здібний						
25. Він вважає, що все треба робити традиційними способами. Для нього важливо дотримуватися звичаїв, яких його навчили						
26. Для нього важливо насолоджуватись життям та отримувати. Він любить себе розважати						
27. Для нього важливо відповідати потребам інших людей. Він намагається підтримати тих, кого знає						
28. Він переконаний, що завжди повинен виявляти повагу до батьків та старших людей. Для нього важливо бути слухняним						
29. Він хоче, щоб зі всіма були справедливими, навіть із тим, кого він не знає. Для нього важливо захищати слабких у суспільстві						
30. Він любить сюрпризи. Для нього важливо, щоб його життя було цікавим						
31. Він боїться захворіти. Бути здоровим – дуже важливо для нього						
32. Бути попереду у житті дуже важливо для нього. Він все намагається робити краще ніж інші						
33. Для нього важливо прощати людей, які його образили. Він намагається побачити хороші сторони в людях і не ображатися						
34. Для нього важливо бути незалежним. Він любить покладатися на себе						

35. Для нього важливо, щоб його країна мала стабільний уряд. Він турбується про забезпечення соціального порядку					
36. Для нього важливо весь час бути ввічливим з іншими людьми. Він намагається ніколи не дратувати та не турбувати інших					
37. Він дуже хоче насолоджуватись життям. Гарне проведення часу є дуже важливим для нього					
38. Для нього важливо бути скромним. Він намагається не привертати до себе увагу					
39. Він завжди хоче бути тим, хто приймає рішення. Він любить бути лідером					
40. Для нього важливо пристосуватися до природи. Він вважає, що люди не повинні змінювати природу					

Облік балів здійснюється за схемою

Дуже подібна	Така як я	Майже така як я	Трішки така як я	Не така як я	Зовсім не така як я
6	5	4	3	2	1

Шкала обліку за формулами:

Цінності	Питання
Конформізм	= (п7+п16+п28+п36) /4
Традиція	= (п9+п20+п25+п38) /4
Доброзичливість	= (п12+п18+п27+п33) /4
Універсалізм	= (п3+п8+п19+п23+п29+п40) /6
Самостійність	= (п1+п11+п22+п34) /4
Стимуляція	= (п6+п15+п30) /3
Гедонізм	= (п10+п26+п37) /3
Досягнення	= (п4+п13+п24+п32) /4
Влада	= (п2+п17+п39) /3
Безпека	= (п5+п14+п21+п31+п35) /5

Аналіз результатів:

На основі результатів методики можна побудувати ієрархічну структуру цінностей особистості або групи людей. Та цінність, яка набирає найбільшу кількість балів, є для людини провідною та спрямовує її діяльність і творчість. Щоб мотивувати конкретну людину до певної діяльності, потрібно звертати увагу на ті мотиваційні цілі, які у людини знаходяться на 1 місці. На основі цього можна укласти ієрархічну структуру цінностей особистості (Семків, 2013).

Методика «Ціннісні орієнтації» Рокича

Методика "Ціннісні орієнтації" розроблена Мілтоном Рокичем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і "філософії життя".

Інструкція

Респонденту пред'явлені два списки цінностей (по 18 у кожному), або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках випробуваний присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати.

Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Тестовий матеріал

Цінності (термінальні)	Ранг (від 1 до 18)	Цінності (інструментальні)	Ранг (від 1 до 18)
Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя)		Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.	
Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).		Вихованість (гарні манери).	
Здоров'я (фізичне й психічне).		Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).	
Цікава робота		Життєрадісність (почуття гумору).	

Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).		Ретельність (дисциплінованість).	
Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).		Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	
Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).		Непримиренність до недоліків у собі й інших	
Наявність гарних і вірних друзів.		Освіченість (широта знань, висока загальна культура).	
Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).		Відповідальність (почуття обов'язку, вміння дотримуватися слова).	
Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).		Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).	
Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).		Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).	
Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).		Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.	
Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).		Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).	
Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).		Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки й омани).	
Щасливе сімейне життя.		Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).	
Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).		Чесність (правдивість, щирість).	
Творчість (можливість творчої діяльності)		Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).	
Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).		Чуйність (дбайливість).	

Інтерпретація результатів тесту

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуванім у змістовні блоки по різних підставах. Так, наприклад, виділяються "конкретні" і "абстрактні" цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т. д. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших і т. д. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій. Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність.

Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей.

РЕЗЮМЕ

Брінк П. В. «Ціннісні конфлікти, пов'язані з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану»

Метою роботи є визначення того, як війна впливає на цінності та переживання людей, визначенні типів ціннісних конфліктів, які виникають в умовах війни та в визначенні наслідків ціннісних конфліктів.

Об'єктом дослідження є ціннісні конфлікти, пов'язані з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану.

Предмет дослідження – причини, прояви та наслідки ціннісних конфліктів, пов'язаних з переживаннями, викликаними умовами воєнного стану.

Для досягнення мети та завдань дослідження було використано комплекс методів:

теоретичний: аналіз наукових джерел, аналіз публікацій на тему дослідження, синтез та узагальнення, методи порівняльного аналізу

емпіричний: методики дослідження ієрархії цінностей людей в умовах воєнного стану;

статистичних – методи математико-статистичної обробки результатів.

В роботі досліджувалось те, як умови воєнного конфлікту впливають на ціннісні орієнтації людини, спричиняючи конфлікти між цінностями безпеки, свободи, гуманізму та іншими цінностями. Для визначення ієрархії цінностей людей було проведене емпіричне дослідження. Робота також включає аналіз стратегій вирішення цих конфліктів та їх вплив на психологічний стан особистості під час воєнного стану. В роботі були приведені практичні рекомендації щодо усвідомлення та розвитку особистих цінностей

Ключові слова: внутрішній конфлікт, цінності, втрата безпеки, моральний вибір, стрес, переживання, конфлікт, етичні дилеми, війна.

ABSTRACT

Brink P.V. "Value conflicts related to experiences caused by the conditions of martial law"

The purpose of the work is to determine how war affects the values and experiences of people, to identify types of value conflicts that arise in wartime conditions, and to determine the consequences of value conflicts.

The object of the research is value conflicts related to experiences caused by the conditions of martial law.

The subject of the research is the causes, manifestations, and consequences of value conflicts related to experiences caused by the conditions of martial law.

To achieve the goal and objectives of the research, a complex of methods was used:

theoretical: analysis of scientific sources, analysis of publications on the research topic, synthesis and generalization, methods of comparative analysis

empirical: methods of researching the hierarchy of values of people in conditions of martial law;

statistical: methods of mathematical and statistical processing of results.

The work examined how the conditions of armed conflict affect a person's value orientations, causing conflicts between the values of security, freedom, humanism, and other values. To determine the hierarchy of values of people, empirical research was conducted. The work also includes an analysis of strategies for resolving these conflicts and their impact on the psychological state of the individual during martial law. The paper provides practical recommendations for understanding and developing personal values.

Keywords: internal conflict, values, loss of security, moral choice, stress, experiences, conflict, ethical dilemmas, war.